

ПАНАЙОТ КАРАГЪЗОВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

✉ panayot_karagyzov@hotmail.com

ЛЮБОВ, СЕКС И ПОЛИТИКА ПО ВРЕМЕ НА РАЗПАД(А)

Panayot Karagyzov

Sofia University St. Kliment Ohridski

✉ panayot_karagyzov@hotmail.com

LOVE, SEX AND POLITICS IN THE TIME OF THE BREAKUP

The essay offers a brief textual analysis of the first postmodern Macedonian novel titled “Prostate Juice” by Jovan Pavlovski. The author examines the intertwining of love and sex with politics at the backdrop of the collapse of the socialist system, the Soviet Union, and Tito’s Yugoslavia. Love and sex are interpreted as an expression of personal freedom during the totalitarian regimes.

Keywords: Yugoslavia, Macedonia, Soviet Union, perestroika, postmodernism, mystification, love, sex

Йован Павловски (1937) [1], [5] е съвременен македонски журналист, публицист, преподавател по журналистика и автор на художествена проза и стихове. Най-известният му роман „Сок от простата“ [3], в който сексът е преплетен с политиката, е сравняван с прозата на Чарлз Буковски и Хенри Милър. Съотнесен с българската литература, романът до голяма степен е близък до „Германия – мръсна приказка“ на Виктор Пасков [4] и „Жените на Варшава“ на Георги Марков [2]. „Сок от простата“ е сред първите, а може би и първият впечатляващ македонски постмодерен роман. Някои сънародници на Павловски обаче подценяват достойнствата на книгата и дори смятат, че редица описания в нея са на ръба на порнографията. Въпреки че в романа еротиката е изцяло засенчена от секса, романът е доста далеч от литературата под кръста. Най-вече поради това, че фриволната и понякога откровено цинична лексика е умело използвана от автора и неговия протагонист Ангел Биков, за да отрази кризата на ценностите в края на европейския социализъм, началото на неговия крах и разпада на полиетническите държавни съюзи и федерации.

В „Сок от простата“, въпреки многобройните реалии от македонското настояще и минало, основното действие се развива в Москва по време на Горбачовата *перестройка*. Авторът на романа Йован Павловски е по същото време македонски прескореспондент в съветската столица. Той е очевидец, слушател, читател и литературен пресъздател

на множеството любовни и сексуални похождения на сънародника му Ангел Биков, който е търговски представител на СФРЮ в СССР. Четиригодишният мандат на романовия протагонист съвпада с основното действие – Биков пристига в Москва през 1986 г. и се самоубива там почти четири години по-късно.

В „Сок от простата“ доминират утвърдените в южнославянската устна художествена традиция разказвачески модели. Павловски умело използва груповата нарация¹, допълнително изтъквайки съвместното съществуване на герои и творци по времето на социализма. Той преплита по оригинален начин авторското повествование със записките от мистифицирания дневник на Ангел Биков. Понякога Павловски „разтваря“ авторския субективизъм в обективизма на колективното повествование, прибъгвайки към стилистичния похват „разказ в чекмедже“, от което излизат нови вторични и третични повествователи. В „Сок от простата“ македонският писател мистифицира „автентичния“ дневник на своя герой и забележките под линия и вдъхва нов живот на позабравената от края на XIX и начало на XX в. южнославянска мистификация (Веркович-Гологановата „Веда Словена“, Пенчо-Славейковите „Епически песни“, „На острова на блажените“).

Абстрахирайки се от официалната демагогска пропаганда, любовта и сексът по време на неограничените ограничения на социализма са сред малкото полета за изява на личността. „Сексот е света работа, – споделя в дневника си Ангел Биков – не заради тоа што се спојуваат во едно цело две спротивни суштества, при што треба да се роди нов човек, туку затоа што при тоа спојување човекот и жената, еден пред друг, се откриват себе докрај. Зад оваа граница немаат повеќе никакви тајни.“² Бягайки от голямата социалистическа правда в малката житейска истина, редица хора са изправени пред въпроса за помиряване на обществената резигнация с личностната реализация. Едни преглъщат от бутилката, изживявайки в реални граници пианството на народа си чрез *гроздазъм*, а други, опиянени от прегръдката на любовта, търсят по-различен оргазъм. Независимо, че и в средата, и в края на XX в. любовта и сексът в балкански контекст разнообразяват метаморфозите на мита за южнославянската потентност, често те са израз на стремежа към свобода на личността.

¹ По Алековски познато звучи една от първопричините за колективността при Й. Павловски: „Во друштво со земљаците поначесто се шегував дека ќе напишам книга за македонците во Москва. Беше тоа нешто како мој отговор на нивните сочни раскажувања за трговијата, за шверцот, за вртоглавите сексуални доживувања. Во крајна линија, требаше и јас на некој начин да учествувам во разговорите, кога веќе не можам да раскажам ништо ниту за едното, ниту за другото, уште помалку за третото. Тие мојата изјава ја примаа како што и требаше да се прими – со смееше.“ (227)

² Всички цитати са в оригинал от първото издание на романа [2] Павловски, Ј. *Сок од простата*. Скопје: Avtor, 1991. Числото в скоби след цитата означава страницата, където той се намира в това издание.

В края на осемдесетте години на XX в. в многонационалния Съветски съюз се проявяват сходни с протичащите в СФР Югославия процеси на федерално разпадане и народностна нетолерантност. Москва заема особено важно място в македонското историческо съзнание. По време на Възраждането там учат, творят и лобират редица южнославянски будители, чиито мечти за македонска държавност с благословията на Москва (олицетворена от Сталин и Коминтерна) няколко десетилетия по-късно се сбъдват. От Москва (в голяма степен) зависи постфедералното бъдеще на Република (Северна) Македония. В най-големия славянски и православен център в края на 80-те години отчетливо се чувства етнорелигиозното напрежение, идващо от кавказките и средноазиатските републики, напомнящо косовско-албанската настъпателност. Затова не е случайно, че от изобилните сексуално-интернационални преживявания на Ангел Биков на преден план са изведени любовните му връзки с рускинята Любов Алексеевна Горчакова и киргизката Шарин Рашатовна; че е отделено значително място на Вячеслав Молотов, Сталин и съветския политически живот; че в негативна светлина са показани азербайджанците мюсюлмани. Съотнесена към родината на автора, съветската чужбина напомня поговорката „Казвам ти, дъще – сещай се, снахо!“

Повестованието „заварва“ Ангел Биков в Москва, където е делегиран от югославското комунистическо правителство, за да не пречи на политико-икономическите игрички в родината си, и откъдето, подобно на други известни македонци в миналото, никога няма да се върне. Магистърът по икономика Биков е типично изключение, потвърждаващо „правилата на играта“ в Титова Югославия. Класовият произход, природната интелигентност, силната ученолюбивост и смиреност спрямо господстващата идеология му осигуряват принадлежност към властта и съответното материално благополучие. Ангел ясно вижда недъзите на социализма (и в чужбина дори ги критикува³), но като същински представител на региона и генерацията си се страхува⁴ от *перестройката*, от събитията в Китай, от „пропукването на световната комунистическа империя“ и задаващите се промени в Югославия и самата Социалистическа република Македония. Въпреки характерната

³ „А за тоа дека го кажувал своето мислење за сегашни и некогашни македонски раководители – го кажувал! Грешките се плакаат сега: случајни луге, извлечени от некоја врека полна рогови, за време на разговорите на Водно или Охрид, мегу неколкумина, поставени на функции, што ја олицетворуваат и нацијата и нејзината држава. Без какви и да е визии за тоа што ќе му донесе утришнината на тој намачен народ, на таа мала држава среде балканските ветрометини и среде европските колотеци! (183).

⁴ „Од што се плаши Ангел Биков? Го плаши промената, неизвестното утре, *стравот дека все ќе треба да започне отново*. Мора така да размислуват милиони от Триглав до Гевгелија, инаку, како е можно да се биде толку мирен, толку ропски покорен на околностите што натискат от сите страни! Тој *страв от неизвестноста*, тој смрадлив компромис...“ (200).

за социалистическите прескореспонденти и дипломати предпазливост авторът и героят се осмеляват да питат: „Па, да го ебам: кои са тие луге? Кој кур стои над нив, што политичка и човешка биографија ги исфрлила на тој врв, от кого човекот долу изгледа ситен, безначаен, само за дневна употреба! Човекот е и создаден да биде газен, ама от посилен от себе, от похрабар, од поумен и кога му пукаат коските под тугата тежина, тогаш некоја милина го облива, некоја радост. А кои са овие луге што владеат со Македонија, кој ги е избрал, за какви заслуги?“ (200).

Изпълнен „со иљадници, со милиони, со миљарди лаги во себе си“, героят на своето време не желае, но не може да не прави също толкова много „смрдливи компромиси“ в обществения, професионален и семеен живот. За откровена изјава на същността му остават неконтролираните от системата области на четенето, воденето на дневник и любовно-сексуалните преживявания. Последните имат едно решително предимство: в тях той, макар и временно, не е сам.

Рано останал сирак, отрасъл по общежития и бързо разочарован от брака си⁵, Ангел всячески се стреми към любовта, но рядко успява да надхвърли задоволяването на нагона. Така е в Скопие, където неговата духовитост и открити сексуални похождения му създават реноме на противопоставящ се (поне) на моралната демагогия чешит⁶, така е и в Москва, където без дъщерите и приятелите си той се чувства още по-самотен. В Македония проспериращият Ангел трупа богатство за семейството, от което се разтоварва с извънсемеен битов и учреденски секс. Понякога неизчерпаемата му „биковска“ потентност задоволява и неудовлетворени в юношеството копнежи. Въпреки това еротичните преживявания на героя в Македония са предимно двустранни и спонтанни.

В Москва силата на любовта е изцяло засенчена от любовта на силата. В страната на петилетките сексът на македонския бик (с редки изключения) изгубва спонтанния си характер. Перестроечната московска любов на Ангел своеобразно свързва социализма с капитализма. Тя е планирана и платена. Чрез пари, подаръци или услуги Ангел плаща, за да удовлетвори физиологическите си потребности и най-вече, за да

⁵ „од правата средба, од првиот бакнеж, од парвото ебање, од првиот ден на бракот, [жена ми] ме сметаше за предмет што треба да се искористи, за формирање семејство и потоа да се постави во некој кош от животот, за да не пречи! [...] Јас сум само предмет што произведува. Само предмет, кој дури нема право ни на повременен брачен секс! [...] И мене понекогаш ми треба некој да ми каже дека сум му потребен, дека ме сака!“ (28–29).

⁶ „Па, не гледаш ли околу себе: вокабуларот на секој од нас, безразлично дали сме носачи на железничката станица или уважувани академици, е составен од пички и курви, од ебања и толчања [...] Има ли поголемо лицемерие од она на нашиот заеднички пријател, кого децата го учат на училиште, историчарите на литературата го цитираат во секоја своја студија, а тој секоја прва вечер е пијан, ги дрпа чистачките за газ по ходниците, им дава пари само за едно дупење во клозет [...], а во своите стихове пее: О, душо, невина и светла,/ каде што допирам се расте и пупи!“ (228).

избяга от самотата. Платени са и описаните срещи на преминаващите през Москва различни югославски партийни функционери с руски компањонки, които другар Биков умело аранжира повече от мъжка солидарност, отколкото от службашко раболепие⁷.

Въпреки неравнопоставеността на страните, комерсиализираните сексуални контакти с московските жени и момичета не са унизителни за последните, които ги възприемат като доходоносно удоволствие и физическо съприкосновение със свободния свят на чужденците. Двете най-красиви, нежни и млади московски любовници на Биков са наясно, че сексуалните им преживявания са единствено достъпните удоволствия в съветската действителност. Марина знае, че не ѝ остава нищо друго „освен да го искористам единствениот вентил што ми преостанува: дупењето, ако сакам, барем малко, да се радувам на радостите на животот за кои не са потребни пари или пак дозвола от власта!“, а нимфоманката Нага риторично пита: „А што можеш во овој наш ебан соцјализам повеќе и да добиеш?“

От друга страна – сладостта на купената любов вгорчават множеството тџни битови, социални, политически и междуетнически съветски реалии, които като своеобразно „ресто“ Ангел получава от секспродавачките: Нина живее в такава жилишна теснотия, че е невъзможно да спи с мъжа си, без да отказва на девера си; фиктивниот съпруг на Марина е скотоложец; мъжът на Люси е „настанен“ в психиатрија само защото е пожелал да емигрира в Израел и т.н.

От многобројните еротични преживявания на Ангел Биков в романа централно място заемат дългогодишната му привързаност към московчанката Любов Алексеевна и сравнително кратката, но изключително интензивна еротична епопеја с киргизката Шарин Рашатовна. В романса с Алексеевна македонецът е безполов Ангел, във врзката си с Рашатовна той е балкански Бик(ов). Тези две по своето дълбоко интимни врзки се отличават от обичајниот поупко-продажен карактер на останалите московски сексконтакти на македонскиот трговски представител.

Любов Алексеевна Горчинова е не само руска жена, но и загадъчната руска душа! От факта, че тя е била близка с предходника на Ангел в трговското представителство и хотелското ложе и почти се омъжва за србскиот дипломат Станко Вукевски, става јасно, че нејниот интерес към југославијаните не е от вчера. Не е случајно и тоа, че във флирта с јужняците доминира изцяло тя, както Русија при взаимоотношенијата си с јужнославијанските држави. Любов Алексеевна обича секса, но само кога то „тя поиска“, поради което опитите на Ангел да спи с неа

⁷ Все пак балканскиот прагматизъм се изјавува: „И што да не признае: преко путка се врзува цврство пријателство и на претседател на влада со новинар, што му поттурил, божем, случајно идна убавица, чии мечти завршуваат во Лондон на изборот за Убавица на светот“ (182).

са негово сексуално фиаско. Сама предизвикала неговата импотентност („правеше се да ме држи на дистанца, да ме онеспособи“), Любов великодушно му прощава. Уверена, че го възбужда, тя „не забелязва“ как по време на дългогодишното ѝ присъствие Ангел онанира. „Никогаш нема да бидам твоја, ама ти ми требаш!“ – обобщава отношението си към македонца Люба.

Сексуално недостъпна за Ангел (и докато той без комплекс за ерекционен недоимък осеменява съветската столица), Любов Алексеевна пренасочва интереса си към белградчанина Вукевски, комуто се отдава за пари, но когото по същество купува тя. С безплътния *Ангел* я свързва платоничен флирт, със *ставацния Станко* – финансови интереси и брак по сметка. В крайна сметка Любов Алексеевна Горчинова вгорчава живота и на двамата връстници на СФРЮ. Тя обрича Ангел на самота и допринася за самоубийството му, а четиридесет и пет годишният Станко⁸, който през 1989 г. иска да започне нов живот – на разпадане на *семејството му*, което до голяма степен метафорично отразява и започналия разпад на ФСРЮ, която е на годините на Станко Вукевски...

За Ангел Биков Любов Алексеевна остава не само *неопозната*, но и непозната. От нея той научава само, че „обича ябълки, но не обича бързите хора“ и че ще убие съпруга си аджар. Ябълковата метафора остава неразгадана, но заканата се сбъдва. Любов физически убива аджара (= мюсюлманин). Истинската рускиня не прощава на тези, които засягат интересите ѝ. Любов Алексеевна ще бъде съдена и вероятно оправдана...

Неразбраната „горчива любов“ на Ангел с рускињата завършва без кулминация и развръзка. Биков не разбира и защо Любов отказва на него, а се отдава на Станко, както преди това еротоманката Жана, харесвайки Вукевски, го отблъсква, за да се задоволи с Ангел. В секса и политиката не всичко е обяснимо.

Зад отношенията на Ангел Биков и Станко Вукевски⁹ с Любов Алексеевна и на Любов Алексеевна с мошеника – „Азар. Грузинец от Батуми или којзнае откаде“¹⁰ – макар и в забележките под линия на ро-

⁸ „Имам четириесет и пет години и треба да ставам црта под сето што се случвало досега со мене и да извлекам заклучок: како и што понатаму!“ – казва С. Вукевски (313).

⁹ В југославјанска средата името Вук се свързва с предателството на Вук Бранкович, който по време на Косовската битка (1389) уж изневерил на княз Лазар и преминал на турска страна.

¹⁰ „дупеше като вебре: дваесет и четири часа во текот на денот. Непрекаското. Имам впечаток дека кога прват легнав со него не ми го извади цел месец, дури ни за мочање. Се колнеше дека лудо ме љуби и дека сака дете со мене, мегутоа во законски брак. Ме полнеше со сперма секојминутно, додека не останав трудна. [...] Не помина ни една недела од свадбата, а тој го запали мојот москвич и ја спрашти некаде.“ (118–119).

Аджарите населуваат част от Грузия. От втората половина на XVI в. до 1878 г. те са под турско робство. Подобно на помаците те са заставени да приемат исляма, но запазват езика и културата си.

мана, прозират Кавказкия, Нагорно-Карабахския и други етнорелигиозни конфликти, напомнящи албано-мюсюлманските попълзновения на Балканите¹¹. Кавказецът е премахнат дефинитивно, но дъщерята на Станко, която напорист азербайджански търговец „обработва“ любовно и религиозно¹², е спасена от доброволна ислямизация единствено благодарение на преждевременното ѝ връщане в Белград.

Подобни етно-религиозни алузии навява и връзката на македонца с Шарин Рашатовна. За разлика от полово неудовлетворената „горчива любов“ с рускинята, контактите на Биков с киргизката лекарка са *сладострастен* (Шарин = „сладка“) тайфун. Произхождащата от най-висшата киргизка и съветска номенклатура д-р Рашатовна е най-образованата и високопоставена московска любовница на Ангел. Докато Любов Горчинова освен с безполовост изпълва жилището на Ангел и с безмълвие, плътската всеотдайност на азиатката е съпроводена от неспирен словесен водопад. Шарин споделя, че иска да има син от Ангел, който да прилича на него; че иска да спи (което вероятно и прави) с приятелите му, докато той я гледа; че е обладавана от киргизки кагебейски генерал с огромен член и професионален опит в сектора...

При останалите еротични връзки на Ангел в Скопие и Москва той е представен и самопредставен като скромнен „бик-труженик“ на сексуалната нива. Връзката му с Шарин обаче е увенчана с величаещи го сравнения и суперлативи. Необузданата и ненаситна киргизка „кобила“ е „смазана“ от сексуалния македонски „слон“: „Ебеш како слон, Македонецу мој!“ – изказва възхитата си Шарин.

Зад описаните взаимоотношения на Ангел с Шарин надничат и лукаво намига многовековният южнославянски мерак за обладаване на Ориента. Както в „Под игото“ или „Време разделно“, например, и тук най-високопоставената азиатка (= мюсюлманка, беица) търси сексуално удовлетворение от славянин. Нейното сладострастие обаче е ненаситно. Тя иска да достигне еротичния апотеоз, изпивайки сока от простатата на своя партньор. В такива случаи самецът обикновено умира и от сексуален партньор се превръща в жертва. Обречен на самота в собствената си среда и страна, „првиот македонски слон“ е готов с наслада да умре в чужди обятия.

¹¹ В Осетия преобладават християните, а мюсюлманите са малцинство. В изострения от края на 80-те години на XX в. Нагорно-Карабахски конфликт 80,5% от населението са арменци, а 18,1% – азербайджанци-мюсюлмани.

¹² „девойчето [...] се беше влюбила во еден малечок, ситен, за никде-никаде Азербайџанец, препродавач на јужно овошје, рани домати и краставички. Тој и свони постојано, ја чека пред Институтот, пред влезот во зградата во која живее, сака да се жени. Таа вели дека тој секогаш ја засмејува, дека знае да биде мил, таа зборува за исламот како за владеечка религија, пред која се отвораат времињата, зборува против Ермените, почнува да ги мрази, дури. Азербайџанците се трудољубиви луге, вели, произведуваат рани домати и краставички, кајсии и кикирики, и, воопшто, маличката се шекнала сосема.“ (104–105).

Всъщност, сладострастното самоубийствено убийство остава и за двамата несбъдната мечта, тъй като двустранността на любовно-сексуалните взаимоотношения на Ангел и Шарин преминава в многостранност, която изхвърля Ангел в периферията. На създалия се македоно-мюсюлмански сексфронт (Ангел, Ванчо Илковски, Ильо Заб, от една страна, и Шарин, студентката по история Айсу – също киргизка, и осетинката д-р Иза, от друга) всеки иска да „издупи“ всеки. В крайна сметка Заб се връща в Македония, Иза остава да се подвизава в Москва, Айсу се разпада от венерическа зараза, а Ангел се самоубива. В окопите на секса остават да лежат най-потентните – Ванчо Илковски и Шарин Рашатовна. Развръзката е отсрочена...

Любовта и сексът в „Сок от простата“ са разнообразни и многозначни. Те са самозадоволяване, партньорство, еротична надпревара, геополитически алюзии и пр. В повечето случаи жените на Москва се любят, за да живеят, а пребиваващите в съветската столица югославяни работят, за да се любят. Макар и в различна финансова ситуация, и едните, и другите съжителстват в условия на несвобода и демагогия, поради което за всички персонажи в романа сексът е не само телесно удоволствие, но и средство за чувствена, словесна и идейна откровеност. Сексът е предопределен свободен избор – руска рулетка, в която куршумите са почти толкова, колкото и любовчиите.

Любовта и сексът, освен търсене и израз на свободата, са и опосредстван убиец. В „Сок от простата“ след катастрофи, задушавания в гаражи, инфаркти, препивания и пр. сексът безмилостно коси любовните „браконieri“. Знаменателно в „Сок от простата“ е самоубийството на номенклатурчика атеист. Бик(ов) се застрелва, за да не се завърне в *стадото си*. Ангел Биков олицетворява цялата „граблива и страхлива генерация“, взела от живота повече, отколкото е дала. Като продукт и (несъзнателно) оръдие на социалистическата система, поколението на страха и компромисите закономерно си отива заедно с нея. Леталният изход на Биков напомня краха на социализма, който, не издържайки конкуренцията на съперника си, се самоунищожава.

Описвайки прелестите на жените на Москва, Йован Павловски понякога отива твърде далеч. Неговият главен персонаж отбелязва в дневника си следното: „Единствениот, вистински квалитет на жената, тоа е нејзиниот газ. Се друго е само периферија на општиот физикус. Крупен заокружен газ.“ На една от редицата дамски маргиналии в романа, „девојка како девојка – ниту убавица, ниту пак грда“, Ангел Биков не особено деликатно казва: „Во животот си морала малку повече да внимаваш на цицките. Тие и газот са свети нешта кај жената и небрежниот однос кон нив е божји грев.“ На „газот“ и неговите околности в „Сок от простата“ е отделено толкова място, че цитирането би било по-дълго от горенаписаното, а за да видим използването на често споменаваните език и уста трябва доста да се наведем...

Неонатуралистичните описания на любовта и секса са постмодернистично парично остойностени и специфицирани. Не липсват ароматните изражения на любовта и телесните секрети. Биков анимализира своите любовници, най-често сравнявайки ги с кучки и кобили. Животинският керван обаче се предвожда от „првиот македонски слон“.

Възниква въпросът как би изглеждала разгледаната творба, ако интимните и прекалено интимните истории в нея бяха ситуирани изцяло в македонска среда? Трудно е да се гадае, но вероятно дори и безспорната висока художественост на „Сок от простата“ не би я закотвила в националната литературна история. „Смесването“ на родното с чуждото обаче придава на „Сок от простата“ допълнителни значения. „Чужбинската връзка“, та макар и само в сферата на художествената словесност, съпричастява протагонистите и читателите към настъпващите на прехода между 80-те и 90-те години на предишното столетие световни промени, а на Балканите въображаемият свят често е по-важен от реалния.

Литература

- [1] *Македонски писатели*. Скопје: Друштво на писатели на Македонија, 2004.
- [2] Марков, Г. *Жените на Варшава*. София: Народна младеж, 1968.
- [3] Павловски, Ј., Биков, А. *Сок од простата*. Скопје: Avtor, 1991.
- [4] Пасков, В. *Германия – мръсна приказка*. София: Христо Ботев, 1992.
- [5] (за) Павловски, Й. вж. https://mk.wikipedia.org/wiki/Јован_Павловски (Достъп: 26.1.2020)